
NALEZINGEN IN OUDE JAVASCHE COURANTEN.

(Vervolg der vorige aflevering.)

XLIV.

*Gedachten op eene reis door het zuidoostelijk gedeelte
der residentie Bantam.*

Court. 16 Feb. tot 30 Novr. 1822.

Midden in den schoot der bergketen, die zich in het Bantamsche Rijk, aan het westelijk gedeelte van *Java* verheft, en dit eiland in deszelfs geheele lengte doorsnijdt, te weten in het gebergte *Kandang* (een woord, dat op zich zelf *Keten-gebergte* beteekent), ontmoet men een aantal negerijen of inlandsche dorpen, die zich met opzet voor het oog der overige wereld schijnen verborgen te hebben. De rij van hooge heuvels, met welke deze afgelegene gehuchten omringd zijn, is op hare beurt ingesloten door hemelhooge berggevaarten, van welker omwolkte toppen een overvloedige rijkdom van vruchtbare wateren in de valleijen nedervloeijen. Zuidwaarts van deze landstreek, uit het gebergte *Paroenkoedjang*, ontspringt de *Tji-oedjong*, stroomt in menigvuldige bogten, bruisend en schuimend over een bed van ruwe klippen, door de duizendjarige wouden heen, steeds in diepte toenemende, tot dat zij bij *Kantjang-Bolat* bevaarbaar wordt, en zich, in vele takken verdeeld, noordwaarts in zee uitstort.

I. M., 2^e. TWAAALFTAL. — No 3 en 4.

I

Het is zeer te betreuren, dat deze heerlijke valleijen en bekoorlijke heuvelen, die in weelderige vruchtbaarheid van den grond, niet minder dan in mildheid en bestendige aangenaamheid van het klimaat, boven vele andere landstreken van het eiland uitmunten, zoo weinig bevolkt zijn, en uit dien hoofde nog zoo verre ten achteren zijn in landbouw en cultuur. Naauwe, glibberige voetpaden, niet ongelijk aan den doorgang, welken zich het Javaansch Rhinoceros door boom- en struikgewassen baant, geleiden den reiziger bezwaarlijk door vochtige digtbegroeide wouden en over steile bergwanden, van welker hoogte nogtans niet zelden een verrassend uitzigt op de schoone noordelijke landstreken den afgematten wandelaar beloont en verkwikt.

Nu en dan ontmoet men echter ook minder boomrijke vlakten, aan welke de snelvlietende bergstroomen bestendige groeizaamheid mededeelen. Verstrooide kokosboomen verheffen eenzaam, hunne kruinen, en slechts de toevallige wandelaar plukt hier en daar de Banane, welke hier sedert jaren door menschenhanden niet meer aangekweekt, geheel ontaard en naauwelijks meer eetbaar is. Ook vindt men hier eene menigte Doerian (Durio); doch voornamelijk geeft de menigwerf voorkomende tabaksplant, het vermoeden, dat hier in vroegere jaren een aantal dorpen zijn geweest, en dat deze verwilderde landstreek niet altijd de plegende hand der menschen heeft moeten ontberen. Inderdaad, het is allerwaarschijnlijkst, dat deze uitgestrekte vlakten, over welke thans de natuur hare eeuwige regten wederom heeft doen gelden, in vroegere eeuwen door nijvere landlieden zorgvuldig bebouwd zijn geworden. Het schijnt dat de talrijke heuvelen, die thans onbenuttigd met dik geboomte begroeid zijn, weleer met bloeiende rijstvelden en pepertuinen geprikt hebben; waarvan hier en daar nog eenige flauwe sporen aanwezig

zijn; en welligt hebben de voormalige inboorlingen aanmerkelijke handel en ruiling met de strandbewoners onderhouden. De lagchende zijden van deze heuvelen waren bijzonder geschikt om den vlijtigen en zachtzinnigen landbewoner eene rijke oogst van allerlei produkten te schenken, en vergunden hem te gelijker tijd om veilig en gerust van hier het gewoel der strandplaatsen te aanschouwen, alwaar, onder de willekeurige heerschappij des sultans van *Bantam*, wiens hofplaats aan de noordkust thans niet veel meer dan eenige puinhoopen vertoont, de dorpen en steden door inlandsche en vreemde vijanden schromelijk verwoest werden, terwijl op het afgelegen gebergte vrede en vrijheid woonden.

Deze gelukkige eenzaamheid, en de goedaardigheid dezer eenvoudige landlieden bragten hunnen ondergang te wege. Gulhartig ontvingen zij de vreemdelingen, die zich van het oostelijk gedeelte des lands hier met geen ander oogmerk indrongen, dan om zich meester te maken van de schatten des lands. Zij voedden geen' argwaan in de bedriegelijkheid dezer roovers, die reeds door hunne trouweloosheid de beheerschers van *Bantam* verstrikt hadden. Gastvrij openden zij hunne vreedzame woningen voor deze verraders, waaronder zelfs weggeloopene slaven en misdadigers waren, die in hunne gebergten eene veilige schuilplaats vonden. Zij deelden hunnen voorraad met deze listige bedriegers, en kweekten dus zelve de kiem van hun volgend verderf in hunnen boezem aan.

Ongelukkigen! gij zelve smeeddet u de ketenen, waarmede gij eerlang geboeid moest worden! gij onthaaldet in uw midden slaven en misdadigers als uwe broeders en vrienden: hoe zoude het mogelijk geweest zijn, dat hunne

slechte zeden niet met der tijd uwe goede inborst bedorven hadden? Eer gij zelve het vermoeddet, was de reine geest uwer voorouderlijke zeden van u geweken, gij waart reeds slaven van gewoonten, van genietingen, die aan uwe voorvaderen onbekend waren geweest, en de stagt-offers geworden uwer eigene ondankbare voedsterlingen.

Zoo was dan de verbroedering met een aantal onrustige vreemdelingen genoegzaam, om de geheele levenswijze, den aard, het karakter onzer voorheen zoo vreedzame bergbewoners om te keeren!

Wat de tijd allengskens door middel van klimaat en landbouw bewerkt had, hunne zachte geaardheid, trouw en ijver, alle deze goede hoedanigheden ontvloden, toen de vergiftigende kiem der verleiding tot in hunne harten was doorgedrongen, en de ziel in dwaze wenschen haar geliefkoosd voedsel zocht. Ontevreden met een bestuur, onder hetwelk hunne voorouders in rust en vrede waren opgewassen,—onder hetwelk zij zelve nog altijd ongestoord in het genot konden blijven van een ruim bestaan,—onder hetwelk schoone plantingen hun gebergte versierden en een gezellig leven stille vreugde onder hen verbreidde,—bedwelmd door den geest dier vreemdelingen, die niets dan roof en verwoesting ademden,—vertraden zij hun geluk, werden zij de speelbal van muitelingen en roovers, en door het voorbeeld weggesleept, vernederden zij eindelijk zich zelve tot roovers.

Thans echter, onder den koesterenden invloed eener vaderlijke regering, schijnen woonvestiging en landbouw zich wederom op te beuren; de krachtdadige bescherming en aanmoediging dezer weldadige regering doen de aanplanting van peper en koffij op nieuw herleven; en de voor-

spoedige verblijdende aanwas derzelve in de lagchende valleijen van *Pandeglang* en *Lebak* geeft ons hoop, dat deze veel belovende takken van landbouw zich eerlang over de gansche uitgestrektheid van deze provincie zullen uitbreiden, en alzoo de wijd en zijd verstrooide horden der inboorlingen wederom tot één aartsvaderlijk huisgezin zullen vereenigen.

Doch reeds te lang houden wij ons op bij de gevolgen, welke de invloed van nietswaardige en trouwelooze vreemden op de oorspronkelijke bewoners dezer berglanden heeft uitgeoefend. Niet op allen, zonder onderscheid, heeft deze invloed deszelfs vermogen aan den dag gelegd: dieper binnenwaarts in het *Kandangsche* gebergte, vinden wij langs en in de nabijheid van den *Tjioedjong* verscheidene nog onbezocht gelatene dorpen, welker bewoners bestendig de trouwe bewakers van de graven hunner vroegere beheerschers en voorouderen zijn gebleven. De plonderzucht is nimmer tot deze dorpen ingedrongen, en de onmenscheijkste roover komt slechts met schroomvallige vereering in de nabijheid dezer heiligdommen, waar de oorspronkelijke volksstam, nog onvermengd zuiver, stil en vreedzaam aan de oude godsdienst en aan de zeden zijner vaders verkleefd is.

Wij zullen de eenzame woningen van dezen volksstam bezoeken, de zeden en gewoonten van derzelve bewoners gadeslaan, en ook trachten hunne godsdienstbegrippen op te sporen. Wij zullen alsdan bij de heilige gedenkteekenen van dezen stam verwijlen, en ons onledig houden met het onderzoek der geschiedkundige berichten nopens dit volk, hetwelk in oude tijden tot het rijk van *Padjadjaran* behoorde.

Deze in het *Kandangsche* gebergte zoo afgezonderd wonende volksstam is afkomstig van dat volk, welks laatste vorst de ongelukkige *PRABOE SEDA* was, die, volgens oude

overleveringen uit *Padjadjaran*, den zetel zijner voorvaderen, door den Mahomedaanschen veroveraar HASSN OEDIEN verdreven werd. PRABOE SEDA beheerschte het rijk *Bramaja-Maïsa-Tandraman*, hetwelk zich van het midden der provincie *Bantam* tot aan de *Cheribonsche* grenzen uitstreckte, en waarvan de beroemde stad *Padjadjaran* (zuidoostelijk van de tegenwoordige stad *Buitenzorg* gelegen) de hoofd- en residentiestad was.

Onder zijne regering, namelijk, had zich het Islamismus, door dweepzuchtige veroveraars uit het vaste land van *Azië* overgebracht, in de noordwestelijke deelen van *Java* reeds op vasten voet gegrond; en overeenkomstig met de algemeene grondstellingen dezer godsdienstleer, van niet alleen door prediking, maar wel voornamelijk door kracht van wapenen, bekeerlingen en aanhangers te winnen, had zulks ook hier plaats; zoodat de leer van Buddha en van de Brahminen weldra het veld voor die van Mahomed moest ruimen. Hoe zouden ook de vredelievende bewoners van *Java*, die met de godsdienst der Hindoes, ook hunne zachtaardigheid, ongebeerlijkheid en stille zeden hadden aangenomen, en even zoo weinig tot oorlogzuchtige ondernemingen geschikt als genegen waren, in staat geweest zijn, om den magtigen aandrang dezer krijgshaftige Arabische dweepers, ondersteund door hunne in geestdrift ontvlamde Indische volgelingen, het hoofd te bieden, te meer daar deze overwinnaars nog daarenboven door den rijkdom des lands tot het plegen van geweld werden uitgelokt en aangevuurd?

Zoo zag dan de ongelukkige PRABOE SEDA het erfdeel zijner vaderen, de bekoerlijke ommestrecken van *Padjadjaran*, waar zijn stamvader KOEDA LALAIN den rijstbouw had ingevoerd, en het eerst geleerd had den buffel te temmen, nadat hij de *Sunda's* bewogen had zich rondom zijn *kraton* (zijn paleis) in dorpen en gehuchten maatschappelijk

neder te zetten, — zoo zag hij dan alle deze hem zoo dierbare oorden, de beelden zijner goden, de grafsteden zijner voorouderen, ten prooi aan het vernielende zwaard van den krijgshaftigen HASSN OEDJEN voor altijd voor hem zelven en zijne nakomelingen verloren gaan.

Met stommen weemoed staarde hij de landstreek, de geliefde landstreek aan, waar hij geboren was en waar hij zoo langen tijd gelukkig mogt zijn. Met een overkropt gemoed vestigde hij zijn oog op de rookende puinhoopen van *Padjadjaran* (*), en op de brandende dorpen, die nog voor weinige dagen vol bloeiende velden en vrolijke landlieden een verrukkelijk schouwspel vertoonden. Hij verzamelde een aantal getrouwen, die standvastig besloten hadden zijn noodlot, hoedanig dit ook mogt uitvallen, tot het einde toe met hem te deelen.

West- en zuidwaarts van den grooten bergketen lagen nog schoone landstreken, waar de gevloekte bekeeringswoede van HASSN OEDJEN nog niet was doorgedrongen, en tusschen de bergen van *Poelo Sarie* en *Bonkok* plengde men nog onverhinderd offeranden aan de middelbare godheden *Batara Bima* en *Sangijan Batara*.

In deze landstreken trok PRABOE SEDA zich met zijne getrouwen terug; maar ook in deze afzondering werden zij door den trotschen overwinnaar en zijne zegevierende benden op de hielen gevolgd, ook hier wierp hij de geheiligde beelden hunner godheden omverre, en dwong met het zwaard in de vuist al wat hem te voren kwam de leer

---

(*) De mondelinge overleveringen naar welke deze schets ontworpen is, stemmen niet in allen deele ten opzichte der verworping van *Padjadjaran*, met elkanderen overeen. Volgens sommige zoude PRABOE SEDA zich reeds vóór de verovering dier stad in het gebergte van *Poelo Sarie* opgehouden, en zijn zoon POETJOE KOEMAN, zich destijds binnen *Padjadjaran* bevonden hebben.

van zijnen profeet te omhelzen. Aan weinigen slechts mogt het gelukken, eene schuilplaats te vinden in het hooge, schier ontoegankelijke gebergte, alwaar in de statige duisternis der wouden, reeds sedert onheugelijke jaren aan hunne goden pleegde geofferd te worden.

Deze vlugtelingen zijn de eigenlijke stam-ouderen van onze vredelievende bewoners der boorden van den *Tjioedjong*, welke door de naburige bergvolkeren *Badoeis* of *Bedoeis*, doch in het werk van STAMFORD RAFFLES *Bedoeïnen* genoemd worden.

j Alzoo behoort dan, met zoo vele andere, eertijds bloeiende staten, die thans bijna geheel in vergetelheid bedolven zijn, ook het rijk van *Bramajä Maisa Tandraman*, onder de voorbeelden van vernietigde wereldgrootheid; en van een volk, dat eenmaal in de oudste geschiedenissen van *Java* in zoo hoogen roem stond, welks vorsten nog in onze dagen in de volksliederen der *wajjangs* (tooneelvertooningen) als hoogberoemde monarchen bezongen worden, hebben slechts eenige weinigen den noodlottigen invloed van hunne vermenging onder vreemden kunnen wederstaan. Deze weinigen echter, die hun bekoorlijk en door overvloed van bewatering voor den rijstbouw zoo uitnemend geschikt vaderland innig beminden, verkozen zich hun onderhoud, door de moeilijke beplanting van *tipars* en *gagas* (rijstvelden op de heuvelen) in het hart van het schier ongenaakbaar gebergte te verschaffen, liever dan met verloochening hunner voorouderlijke grondbeginselen, zeden en gewoonten, in gemak en overvloed hun leven in het land hunner geboorte door te brengen. Zij verkozen de verre afgelegene woeste landstreken van het *Kandang-sche* gebergte tot hunne woonplaats, om der godsdienst hunner vaders getrouw te blijven, en hare voorschriften ongestoord en veilig na te leven en voort te planten.

Zoude niet de naam van *Bedoeis*, welken de naburige

bergvolkeren aan dezen stam geven, eene toespeling zijn op de omstandigheid, dat zij, na den ondergang van hun oorspronkelijk vaderland, zich elders hebben nedergezet (*)? Of moet men het gevoelen van eenige *Bantamsche* hoofden aannemen, volgens hetwelk de naam van *Badoeïs* ontleend zoude zijn van eene rivier, *Tji-Badoeïs* genoemd, die oostwaarts in het gebergte *Oendok* ontspringt? Deze hoofdlieden, namelijk, beweren, dat aanvankelijk diegenen, die het geluk hadden de overheersching van *HASSN-OR-DIEN* te ontkomen, zich langs de boorden van deze rivier hebben nedergezet; dat zij den naam van *Orang-Badoeïs* hebben aangenomen, en dezen naam ook nog behouden hebben, nadat zij hunne aanvankelijke woonplaats verlaten, en zich dieper in het gebergte nedergezet hadden. Of zoude men eindelijk niet met meer grond dezen naam van *Badoeïs* of *Bedoeïs* moeten afleiden van de godsdienstleer aan welke zij verkleefd waren, en waarvan de nadere beschouwing ons alle redenen zal geven, om nog tegenwoordig in hunne nakomelingen aanhangers van het *Badoeïs*mus of der leere van *BUDDHA* te erkennen?

Wat hiervan moge zijn, de naam van *Badoeïs* of *Bedoeïs*, welken de naburigen volken aan deze bergbewoners geven, is onder hen zelve niet gebruikelijk. Zij nemen den naam aan van de landstreek, welke zij tot woonplaats verkiezen, en wanneer zij hunne dorpen verlaten om zich elders neder te zetten, laten zij ook hunnen naam varen, om die van hun nieuw verblijf te voeren. Tot een voorbeeld hiervan kan de kampong of het dorp *Rawayang* dienen, waarvan de bewoners nog onlangs *orang Rawayang* genoemd werden. Nadat zij deze kampong verlaten hebben,

---

(*) Het woord *Bedoeïs*, beteekent in de Arabische taal een verdwaald herder, een bewoner der wildernissen.

om zich te *Tji-Boam* nederte zetten, hebben zij den naam van *orang Tjiboam* aangenomen.

Een zoo vruchtbaar land als *Java*, moest natuurlijk al de volkeren der omliggende landen uitlokken, om zich in dezen schoonen lusthof van den Indischen archipel met der woon te vestigen. Om deze reden was dan ook dit eiland reeds sedert onheugelijke tijden, de verzamelplaats van eene menigte gelukzoekers van alle natiën, welke telkens hunne eigenaardige zeden en gebruiken herwaarts overbragten. Deze eigendommelijke, karaktertrekken van vreemde volkeren konden echter op den duur niet onder de Javanen kennelijk blijven; integendeel, alle bijzondere karaktertrekken, zelfs de gelaatstrekken, uit welke aanvankelijk de afkomelingen van vreemden onderscheiden konden worden, gingen langzamerhand even als de oorspronkelijke zeden verloren, en versmolten allengs door de toenemende vermenging der geslachten, waardoor in dit opzigt hier en daar groote afwijkingen van het eigenaardig volkskarakter werden te weeg gebragt. Van hier is het dan ook zoo moeilijk om van de bewoners van *Java* eene algemeene karakterschets te ontwerpen, vermits men niet zelden in zeer nabij elkander gelegene distrikten en kampongs, geheel onverklaarbare afwijkingen, en zelfs geheel verschillende gelaatstrekken, ja ook eene gansch onderscheidene levenswijze bemerkt, waardoor zich aan den waarnemer slechts een gemengeld en verward beeld vertoont. Even zoo onvermijdelijk was het, dat zulk eene vermenging van velerlei natiën ook op de heerschende godsdienstbegrippen een zeer merkbaaren invloed moest uitoefenen, en hieruit mag men veilig het gevolg trekken, dat geene der naar *Java* overgebragte religie-

sekten zich, met hare aanhangers, langen tijd onvermogen en zuiver heeft kunnen staande houden.

Ook de verdrevene *Badoeis* spoeden zich zulk eenen staat van zaken te gemoet. Reeds voor vijftig jaren hebben de bewoners van het dorp *Terromboea* in het district van *Parang-Koetjang* afstand van de godsdienst hunner vadersen gedaan, en gingen over tot het Mahomedaansch geloof, terwijl de inwoners van *Karang*, een dorp van 32 huisgezinnen met 131 zielen, ofschoon zij nog geene Mahomedanen zijn, uogtans ter naauwernood de oude godsdienst meer aankleven, de jaarlijksche offerfeesten niet meer onderhouden, en zelfs de nationale kleederdragt, welke hun door hunne voorvadersen zoo dringend was aanbevolen, willekeurig veranderd hebben; zoodat ook dezen voortaan niet meer kunnen geacht worden tot de echte *Badoeis* te behooren.

Het verwonderde mij niet weinig, dat ik onder deze goedhartige menschen niet het minste spoor van treurigheid over het verval hunner godsdienstige instellingen bemerkte. Zoo bekwam ik eens, op mijne vraag, »of het getal hunner geloofsgenooten toenam?» ten antwoord: »Dit hangt in het geheel niet van ons af. *BATARA BIMA* » heeft slechts aan veertig mannen uit ons midden den » toegang verleend tot de heilige gedenkteeken, welke » hij aan onze voorouders, in de nabijheid van den *Tji-» oedjong*, tot offerplaatsen aangewezen heeft, en wij ge- » loeven wel dat dit getal van veertig altijd voorhanden » zal zijn?»

Alzoo zijn er onder hen slechts veertig mannen die be-roepen zijn, om de plegtigheden van hunne godsdienst op de daartoe gewijde plaatsen te verrigten; en hieruit blijkt de ongegrondheid van hetgeen sommigen beweerd hebben, dat namelijk de Mahomedanen ten slotte aan de *Badoeis* de vrije uitoefening van hunne godsdienst alleen-

lijk onder de voorwaarde hadden toegelaten, dat er nimmer een grooter getal dan veertig belijders van die godsdienst aanwezig mogten zijn; want hoezeer velen hunner van tijd tot tijd reeds overgegaan zijn tot het Islamismus, bevatten echter de dorpen der *Badoëis* nog 188 zielen, die aan hunne oude godsdienst gehecht zijn gebleven.

Matigheid, werkzaamheid en tevredenheid, eene eenvoudige zedeleer en mythologie maken een zeer onderscheidende karaktertrek van dit volk uit.

Gelukkige *Badoëis*, die zorgeloos en ongestoord de dorpen *Kenekes*, *Kadoe-Koedjang* en *Tji-boam* bewoont (*), waarom mogt ik niet vele maanden in uw midden vertoeven, om alle uwe gebruiken, alle uwe neigingen en karaktertrekken, voornamelijk echter den geest uwer godenleer, waarin de geschiedenissen uwer vroegere lotgevallen besloten liggen, grondig en volledig te leeren kennen?

Ik had de hoop gevoed, dat ik bij de *Badoëis* ten minsten eenige afgodsbeelden zoude aantreffen, welke betrekkelijk zijn tot de godsdienstige vereering van BUDDHA; maar alle mijne nasporingen naar eenige overblijfselen der beeldhouwkunst waren vruchteloos.

Hoe zoude zich ook deze kunst, die eene onafgebroken oefening en groote opoffering van tijd verlangt, onder eenige weinige rondzwervende vlugtelingen hebben kunnen staande houden? Slechts daar, waar de noodzakelijke

---

(*) *Kenekes* (bij RAFFLES *Groenong-Bombong*), *Kadoe-Koedjang* (niet bij RAFFLES gemeld) en *Tji-boam* (een nieuw dorp zoo als boven is aangemerkt, en bij RAFFLES *Goenong Parang Koedjang* genoemd), zijn de drie kampongs of negerijen welke door de nog aanwezige *Badoëis* bewoond worden.

levensbehoefden gemakkelijk te bevredigen zijn, en waar geenerlei gebrek plaats vindt, ontwaakt eerst bij de oostersche volken de liefde voor de kunsten.

Nogtans schijnen de voorouders van dezen volksstam de fraaije kunsten, toen zij nog vreedzaam en gelukkig in hunne valleijen woonden, bemind en beoefend te hebben. Tegenwoordig nog vindt men hier en daar in de provinciën *Buitenzorg* en *Bantam* beeldwerken uit bazalt gehouwen die den stempel eener hooge oudheid dragen, hetwelk insgelijks het geval is met de oude opschriften, welke in dat gesteente gegrift zijn. Ook moet hun oor niet ongevoelig voor de toonkunst geweest zijn. De eigenaardige vorm van het bamboesriet bragt hen weldra op de uitvinding van den *Ankloeng*, een instrument, hetwelk door middel van overeind staande bamboes-roeren van onderscheidene grootte, tamelijk welluidende toonen voortbrengt. Ook hebben zij den *Jambang* uitgevonden, en daar inderdaad het bamboes-riet op zich zelve, wanneer men daarop slaat, een helderen klank geeft, lag het denkbeeld niet ver af, om door het slaan op aaneen gevoegde gespletene bamboes-roeren een instrument te vervaadigen, hetwelk door afwisselende slagen, eene soort van toonladder konde voortbrengen. (*)

Na de volksverhuizing, en tijdens het onafgebroken rondzwerven, moest echter, onder de wenige getrouwe aanhangers van PRABOES-SEDA, alle kunstliefde weldra te

---

(*) Ik heb gelegenheid gehad een zeer eenvoudig spel op den *Jambang*, onder de bergvolkeren van *Bantam*, waar te nemen. De bamboesroeren waren met tusschenruimten aan een snoer gespannen. De speler zat op de hurken, en hield het eene einde van het snoer aan een zijner teenen vast, terwijl het ander einde aan een staak in den grond was gebonden. Met een dun stokje sloeg hij op de convexe zijde van de bamboes-staven.

niet gaan. Digt begroeide bosschen bedekten de steile rotswanden, die alleen door aanhoudende inspanning van krachten, tot de aanplanting van het rijstgewas konden toebereid worden; en zelfs later, toen het opkiemende gewas de oogten der getrouwe *Badoeis* met een vriendelijk groen verblijdden, vereischten deze rijstvelden bijna dagelijks nieuwe zorg en arbeid, tot uitroeijing van het snel aanwassende onkruid. Hierdoor was ieder 'hunner genoodzaakt, voor zijn onderhoud en leeftocht in eigen persoon zorg te dragen; en ook de bekwaamste kunstenaars, ingevalle die nog onder hen aanwezig waren, moesten weldra bemerken, dat hunne, door den veldarbeid vereelde handen niet meer tot het vervaardigen hunner vroegere kunstgewrochten dienstig waren.

In deze vroegere tijden moesten zelfs de Hoofden en de Altaarbedieners zich met den landbouw onledig houden; hetwelk eene der voornaamste oorzaken is geweest, dat het aanzien en het gezag der priesteren gaande weg verminderden en eindelijk geheel in verval zijn geraakt.

Ongelukkig verloor hierdoor de oude overlevering, die in vroegere tijden, eeuwen lang van vader tot zoon in de priester-caste bewaard was gebleven, en met de godsdienstleer ook de Geschiedenis des volks bevatte, niet alleen haren zamenhang, maar zij werd, uit dezelfde oorzaak, ook grootendeels voor ons onverstaaubar en zonder beteekenis. De zinnebeeldige sluijer waarin de gebeurtenissen gehuld waren, verborg deze geschiedenis ook voor de *Badoeis*, terwijl waarschijnlijk de priesters alleen in de duistere geheimzinnigheid dezer heilige jaarboeken ingewijd, en met den zin en den zamenhang derzelve bekend waren.

Met dit al geloof ik dat, in het algemeen, de *Badoeis* bij de evangemelde veranderingen wezenlijk gewonnen hebben: hunne vaderen hadden zich uit zwakheid, uit dank-

baarheid, of uit meer andere oorzaken, aan de erfelijke regering hunner beheerschers, zoowel als aan het gezag hunner priesters onderworpen, en zich alzoo vrijwillig onder het juk der slavernij gebogen. De natuur, en de noodzakelijkheid hebben echter hunne kluisters wederom verbroken, en de *Badoeis* tot eene der oorspronkelijke regeringsvormen terug gebragt. Thans moet de zoon niet meer regeren omdat de vader geregeerd heeft; de geboorte alleen geeft het regt tot de heerschappij niet meer. Door vrijwillige verkiezing geven de inwoners van elke kampong aan den deugdzaamsten en verstandigsten hunner den titel van *Giram Pohon*, op dat hij als een vader voor het algemeen welzijn wake, en indien zijn bestuur de goedkeuring zijner landgenooten wegdraagt, blijft hij deze waardigheid tot aan het einde zijns levens genieten.

En inderdaad, zulk een *Giram Pohon* is een ware vader van kinderen: hij zorgt voor de beplanting der rijstvelden; hij wijst aan ieder zijn aandeel in den landbouw aan; en geeft door zijn eigen arbeid aan allen het voorbeeld. Des avonds verzamelt zich oud en jong om hem henen, en alsdan heft hij het eerst, op eenen recitativen toon, de eene of andere aloude volksgeschiedenis aan. Een of meer der oudsten voegen hunne stemmen bij deze soort van zingende verhalen, en ook de vrouwen, die zich den geheelen dag met huisselijken arbeid hebben bezig gehouden, komen alsdan te voorschijn, en meenen in hunne beminde echtgenooten de voorvaderen nog te herkennen, welke door het gezang vereeuwigd en voor hunne verbeelding terug geroepen worden. Zij brengen den zangers palmwijn toe, uit het sap des arengabooms toebereid, waaraan zij, door bijvoeging van geurige kruiden eenen aangename smaak weten bij te zetten, zij reiken den gemaal het naar hem verlangende kind toe, of drukken

het met moederlijke liefde aan den boezem om het in een' zoeten slaap te sussen.

Ook zorgt de *Giram Pohon* voor de zindelijkheid in het dorp, en ziet toe, dat de woningen, die op palen rusten, en naar de wijze der Javaansche huizen ingerigt zijn, behoorlijk worden onderhouden, terwijl hij tevens zorg draagt, dat die woning, welke bestemd is voor het ont-haal van vreemdelingen, die volgens hunne oude wetten niet in de hutten der dorpelingen verblijven mogen, al-tijd in goeden staat blijve.

Vermits hun voornaamste voedsel uit rijst, maïz of Turksch koren en visschen bestaat, en alle andere culture hun verboden is, zoo heeft ook de *Giram Pohon* het toe-zigt over den ruilhandel van rijst tegen boomwol. Hij begeeft zich ten dien einde, op bepaalde tijden, met de oudste bewoners der kampong naar zekere kleine markten der bergbewoners, waar zij alsdan ruwe boomwol, zout, zilveren oor- en armringsen voor hunne vrouwen en kin-deren tegen rijst inruilen. De stoffen tot hunne kleeding moet, namelijk, in de kampong der *Badoeis* zelven ver-vaardigd worden, en het is hun door hunne voorouderen strengelijk verboden, kleederen te dragen, waarvan de stoffaadje door vreemde handen bewerkt is geworden. De vrouwen spinnen en weven de ruwe boomwol tot eene soort van wit lijnwaad, met strepen in de lengte, voor bovenkleederen, en tot eene blaauw en wit geruite stoffe voor onderkleederen, zoodat het haar nimmer aan bezig-heid mangelt, terwijl de mannen het veld bebouwen. Van het witte lijnwaad dragen de mannen een' doek om het hoofd, dien zij, even als de meeste *Sundas*, los om het hoofd slaan. Het opperkleed heeft veel overeenkomst met een kort hemd met korte mouwen, en in plaats van den broek, dragen zij een stuk blaauw en wit geruit doek om de lendenen geslagen.

De kleederdragt der vrouwen scheen mij toe weinig verschillend van die der *Sundas* te zijn, doch zij mogen geene andere kleuren dragen dan blaauw en wit. Gouden versierselen te dragen is verboden, maar de vrouwen tooijen zich met zilveren oorringen, om des te aanvulliger in de oogen harer mannen te zijn.

Reeds vroeger heb ik de oorzaken opgegeven, waarom het zoo hoogst moeilijk is, zich een duidelijk begrip te vormen van de mythologie eener volk-familie, bij welke de priesterstand door bijzondere omstandigheden in verval is geraakt. Niet alleen in dit opzigt waren mijne nasporingen vruchteloos, maar ook de taal der *Badoëis* leide mij geene geringe bezwaarlijkheden in den weg. Mijn leidsman, een onder-*demang* (onder-bestuurder van een district), die zich, door vroegeren omgang met dezen volkstam, met hunnen tongval bekend gemaakt had, was niettemin slechts met veel moeite in staat mij hunne antwoorden met genoegzame naauwkeurigheid in het Maleisch te vertolken. De tongval der *Badoëis* schijnt het oorspronkelijke dialect der aloude Sundasche taal te zijn.

De benaming der maanden wijkt bij de *Badoëis* geheel af van die, welke bij de bergbewoners en andere Javanen gebruikelijk is. Zij hebben de volgende namen: *Kasa*, *Karo*, *Katiga*, *Kaüpot*, *Kalima*, *Kannam*, *Kapitoë*, *Kadalapan*, *Kasalapan*, *Kasepoeloe*, *Hapit-loma*, *Hapit-kajoe*. Overigens bestaat hunne tijdrekening, gelijk bij de Mahomedanen uit maanjaren, en de eerste maand *Kasa*, neemt altijd een aanvang met het begin der nieuwe maan. In het jaar 1821 valt dit begin op den 5den November in.

Ik ben overtuigd dat in de mythologie van onze *Badoëis*

nog vele toespelingen bewaard zijn gebleven, die betrekking hebben tot bijzondere gebeurtenissen hunner volksgeschiedenis; doch terwijl deze hunne geschiedenis ganschelijk onbekend is, en er slechts zeer weinige en onbeduidende schriftelijke overblijfselen van vroegere tijden aanwezig zijn, zoo is het deze goede menschen niet mogelijk den zamenhang tusschen de afzonderlijke brokken te herstellen, en daardoor het verhaal voor den vreemdeling verstaanbaar te maken. Wij zullen ons derhalve ook vergeeuen, van al hetgeen wij, met opzigt tot hunne godsdienselijke begrippen en gebruiken hebben kunnen bijeebrengen, hier slechts het wezenlijkste mede te deelen (*).

Het hoofdbegrip van hunne geloofsleer is dat een enig en onzichtbaar wezen, alles wat bestaat, met eene onbegrijpelijke wijsheid en grenzelooze goedheid geschapen heeft en regeert; dat echter de menschen, in vergelijking met dit allerhoogste wezen, veel te gering zijn, om hunne gebeden onmiddellijk tot hem op te zenden. **BATARA BIMA** (†) is derhalve de magtige middelaar tusschen de menschen en den hoogsten God; aan hem rigten zij hunne gebeden, om dezelve aan het algoede opperwezen voor te dragen, en de verhooring derzelve te bewerken. Offeranden van rijst, enzv., gaan doorgaans met deze gebeden gepaard. Zij wagen het niet van dit hoogste wezen, noch ook van **BATARA BIMA** eenige ligchamelijke afbeeldingen te maken, maar daarentegen worden zeer vele andere Heiligen, aan ieder van welke zij eenen bijzonderen invloed op hunne lotgevallen toeschrijven, door middel van beeldtenissen aan de oevers van den *Tjioedjong* veraerd.

(*) De weetgierige lezer kan hiermede in vergelijking brengen, SCHLEGEL's *Indische Bibliothek*, T. I. p. 400 seqq.

(†) *Batara*, verbasterd van het Hindoesch *Avatara*, hetwelk de *vleesch- of menschwording der Godheid* beteekent.

Voor de namen dezer Heiligen wordt altijd het woord *Sangjyang* gevoegd, hetwelk een eertitel is, die zoo veel als *magtig Heer* schijnt te beteekenen. Deze bijvoeging moet zorgvuldig in het oog gehouden worden, ten einde, bij voorbeeld, den Heiligen *Sangjyang Batara Goeroe* niet te verwarren met *Batara Goeroe*, welke naam in de Javaansche vertellingen somwijlen aan de Godheid *Siwa* (*) gegeven wordt.

Deze Sangyangs zijn waarschijnlijk Leeraars en Weldoeners van het volk geweest, die overigens, als getrouwe aanklevers van het geloof hunner vaderen, hunne vrome overtuiging door strenge zeden, deugdzamen levenswandel en edele gemoedsneigingen tot aan hun einde bevestigd hadden; wijzen, die de leere van de onsterfelijkheid der ziele onder hen verbreidden, van welke aeg op den huidigen dag bij de *Badoeis* levendige sporen zijn overgebleven.

Uit dezen hoofde werd ook door de nakomelingen hooge eere aan hunne grafsteden bewezen. Hier verzamelden zij zich; hier bragten zij zich de leeringen en voorschriften dezer weldoeners der natie te binnen; hier zwoeren zij, in navolging van hun verheven voorbeeld, aan hun geloof en de daarop gebouwde zedeleer bestendig getrouw te zullen blijven; en zoo werden langzamerhand deze grafsteden de grondvesten van hunne godsdienst, en de altaren

---

(*) SIWA, de matigste Godheid na BRAHMA. Zij voert ook den naam van Maha-diwa, groote God, en dien van JAGAT-NATA, wereldbeheerscher. Het is waarschijnlijk, dat de sekten van SIWA en BUDDHA de heerschende op *Java* waren; doch beide zijn slechts wijzigingen der leere van BRAHMA, welke laatste in elk land, verwaarts zij overgebracht werd, onderscheiden veranderingen heeft ondergaan, en daardoor aan haren oorspronkelijken vorm min of meer ongelijk is geworden.

op welke zij aan de Godheid offerden. Langs dezen weg werden diegenen, die in hun leven door hunne leering en voorbeeld het volk beweldadigd hadden, zelfs nog na hun verscheiden de bewerkers van hun geluk, en verdienden dat de dankbaarheid der nakomelingschap hun eene bijna goddelijke eere bewees, door nederknielend aan hunstoffelijk overblijfsel offeranden toe te brengen.

Den 17den van de maand *Kalima*, trekken de *Badoeis* naar de oude grafsteden. Deze dag is aan het gebed toegewijd, en zij gelooven dat de offeranden welke zij op dezen dag brengen, aan de schimmen hunner voorouderen meest welgevallig zijn. Terwijl nu de veertig uitgelezenen deze grafsteden naderen, hunne offeranden van rijst, rijststroo en visch daarbij nederleggen, en vol vuur het hoogste Wezen, met behulp des Middelaars, om de verhooring en vervulling hunner kinderlijke beden aanroepen, heffen ook de jongere *Badoeis*, aan welke het nog niet vergund is, hunne ouderen naar de heilige grafplaatsen te vergezellen, hunne handen tot *Batara-Bima* op, tot welk einde zij zich onder een *Pondok* (overdekte loods) aan den westelijken oever des *Tji-oedjongs* tegenover de grafsteden verzameld hebben.

Ook de maand *Kapitoe* wordt voor gelukaanbrengend gehouden, en de maand *Kasa* is tot een feest bestemd, dat met den opgang der zon aanvangt, en met den ondergang derzelve een einde neemt; daarenboven zijn ook de drie eerste dagen der twee volgende maanden, *Karo* en *Katiga*, aan godsdienstige feestvieringen toegewijd.

In de nabijheid van de grafsteden der heiligen mogen geene andere lijken bijgezet worden. De begrafenisplegtigheden verschillen weinig aan die der Mahomedanen; ook de *Sedika's* (feesten bij bijzondere gelegenheden, als besnijding, huwelijk, begrafenis) zijn insgelijks bij hen gebruikelijk. De lijken worden met het hoofd naar het

westen en met de voeten naar het oosten ter aarde besteld.

Opmerkelijk is het, dat hier de besnijding voor beide seksen door de wetten bevolen wordt, zoodat men daaruit zoude kunnen opmaken, dat deze plegtigheid bereids voor de invoering van de Mahomedaansche godsdienstleer op *Java* in gebruik is geweest.

Ook verdient hier aangemerkt te worden, dat de *Monogamie*, als de eenige vereeniging der beide geslachten, welke beider geluk bevestigen kan, aan de *Badoeis* door hunne godsdienst is voorgeschreven. Ontrouw wordt met de diepste verachting bestraft, en de schuldigen worden uit de Badoeïsche dorpen verjaagd. Het getal der mannen is nagenoeg aan dat der vrouwen gelijk, zoodat deze instelling volkomen aan het algemeene welzijn beantwoordt.

Eindelijk vertoont zich ook nog de zachtmoedige milde geest hunner zeden, in hunne genegenheid en in hun medelijden voor zoodanige dieren, welke bij ons onder den naam van huisdieren bekend zijn. Geen dezer dieren, waaronder zij koeijen, buffels, zwijnen, geiten, eenden, enz. mederekenen, mag om het leven gebragt worden. Het is hun niet geoorloofd ander vleesch te nuttigen dan dat van wilde runderen en van den neushoorn; doch wanneer het buffelvleesch bij hunne naburen geslagt is geworden, mogen de *Badoeis* daarvan eten. Al wat zij niet tot voedsel of ander genot gebruiken mogen wordt *Boedjoet* genaamd, waaronder ook de *tabak* behoort, welke bij de toebereiding van de geliefkoosde *Siri* (betel) gebruikelijk is.

En hiermede heb ik dan eenige flauwe trekken tot de schildering der zeden en gebruiken dezer kleine en afgezonderde volksfamilie bijgedragen, en ten minste den geest van hunne godsdienstleer aangeduid; doch ik heb de stille grafplaatsen hunner voorouderen nog zelf niet

men daarmede alle Museums van *Europa* rijkelijk hadde kunnen voorzien.

Nadat wij ongeveer zestien *palen* (gewone Engelsche landmijlen, waarvan drie iets minder dan een uur gaans bedragen) meest in eene zuidelijke rigting, over met bosch besproeid gebergte hadden teruggelegd, nam de weg, achter het dorp *Tji-awie*, eene meer oostelijke strekking, van waar de *Giram-Pohon* WARTINI, uit het dorp *Kenekes*, benevens eenige andere *Badoeis* van *Tji-boam* ons als gidsen vergezelden. De eerstgenoemde deed ons bemerken, dat men vier palen verder, bij het riviertje *Tjiawie* een' pondok voor ons opgeslagen had, en dat onze paarden bezwaarlijk verder dan daar, over het steile gebergte, zouden gebragt kunnen worden. Wij hadden intusschen reeds den volgenden dag bestemd om de graven aan den *Tji-oedjong* te bezoeken, en vermits de kampong *Tji-boam* slechts nog vier palen van den gemelden pondok verwijderd was, konden wij niet besluiten nu reeds eenige rust te nemen. Wij lieten ons derhalve door onze wegwijzers door de steile, met dicht kreupelgewas begroeide bergpaden geleiden, en kwamen eindelijk geheel afgemat tegen vier ure des namiddags te *Tji-boam*, waar men ons terstond in de voor vreemdelingen bestemde woning bragt. Alles was nu in de weer, om ons het verblijf aldaar zoo aangenaam als mogelijk te maken, en om ons, naar hunne wijze, regt feestelijk te onthalen. Terwijl zich de vrouwen druk bezig hielden met de toebereiding van den maaltijd, die uit rijst, groenten en visch bestond, waren de mans onledig met het verzorgen en voederen onzer paarden, welke wij, in weerwil der ongemakkelijkheid van den weg, hadden medegevoerd, omdat zij, in de nabijheid van het riviertje *Tji-awie*, waar zich vele tijgers ophouden, des nachts voor den aanval dezer ondiere niet veilig zouden geweest zijn. Eenige *Badoeis* vergaderden een aantal

Ficus-gewassen tot voeder, terwijl anderen ons verkwikkenden palmwijn (van het sap der *Arenga Saccharifera*, met bijvoeging van eenige bittere kruiden bereid) aanboden, en allen ten duidelijkste bewezen, dat men hun niet ten onregte den roem nagaf van een zeer gastvrij volk te zijn.

Inzonderheid merkte ik eene groote gulheid en vrijmoedigheid bij hen op, welke ik in zoo hoogen graad bij andere bewoners van *Java* nog niet ontdekt had. Op alle hun gedane vragen antwoordden zij zonder eenige de minste achterhoudendheid, zonder eerst hunne antwoorden te wikken, en over het algemeen onderscheidde zich hun gedrag door voorkomende vriendelijke dienstvaardigheid.

Hun uiterlijk voorkomen is het levendige beeld van gezondheid, lichaamskracht en vlugheid. Zij zijn meest van middelmatige gestalte, zelden of nooit zwaarlijvig, breed van schouders, sterk, ofschoon ook fijn van spieren; overigens veel behendiger en levendiger als hunne naburen, de Bantamsche bergbewoners. Het gedurig verblijf in de gebergten, en de gewoonte om op de steilten derzelve allerlei dagelijkschen arbeid te verrigten, geeft aan deze laatstgenoemden een zekere vastheid in hunnen tred, maar tevens zulk eene logheid, dat, ofschoon zij met verwonderlijke bekwaamheid over de vervaarlijkste bergwanden heen klauteren, zij nogtans altijd een zeer stijven gang behouden.

Onder de *Badoeis* doet zich maar zeer zelden eenige ziekte op; alleenlijk de vrouwen hebben somwijlen een kropgezwel aan den hals, waarvan de oorzaak in de vochtige berglucht, het met kalk bezwangerde drinkwater, en welligt ook de stille bewegingloosheid harer huisselijke bezigheden, gezocht moet worden, terwijl de mannen, welke altijd in de vrije lucht en in beweging zijn, aan dit gebrek niet onderhevig schijnen.

Terwijl ik deze mijne opmerkingen kortelijk opschreef, hadden mijne reisgenooten zich reeds in hunne mantels

gewikkeld, en ter rust begeben. Onverwacht wierp een rukwind mijne lamp, die uit een halven kokosschaal met een wikje katoen bestond, om verre, en noodzaakte mij dus om mij insgelijks, op de harde bamboesvloer, in de armen van Morpheus te werpen.

De landstreek was nog in eenen digten nevel gehuld, toen wij in den ochttenstond van den 1sten Januarij 1822, in het gezelschap van eenige *Badoeïs* en bergbewoners, naar de graven der Heiligen opbraken. Reeds in den begiane doorwaadden wij den *Tjioedjong*, wiens zilveren golven dicht langs de kampong voorbij vloeijen. Langzaam ging nu de togt bergop, terwijl de grootbladerige *Magnolie* (*Magnolia Magnifolia*, mihi) haren nachtelijken geur nog verspreidde. Diepe stilte heerschte om ons henen, want naauwelijks had het eerste morgenrood de toppen der bergen verguld, op welke het reusachtig geboomte zijne breede takken hoog in de lucht uitstreckte. Onze ongewisse schreden wekten de woudbewoners uit hunnen gerusten slaap: de *Wawau* (*Simia Leucisca*) liet zijne klagende stem uit het digte bosch hooren, en de paauwen schudden dicht bij ons op de takken den slaap van hunne leden af. Nu traden wij uit het bosch, en zagen eensklaps al de heuvelen met uitgestrekte rijstplantsoenen (*tjipars*) bedekt, waarvan het malsche groen onze oogen weldadig verlustigde, en tusschen welke ons voetpad zich nu zuidwestelijk naar den *Tjioedjong* heen boog.

Om de grafsteden te bereiken, moet men van dit oord af tegen den loop dezer rivier opklimmen. Milddadig heeft ook hier de natuur het plantenrijk bedeed. De oevers der rivier zijn omzoomd met een digten wand van heldergroen geboomte en slingerewas, hetwelk zich tot aan

den anderen oever uitbreidt en zich aldaar met gelijksoortige boomen en klimplanten in elkanderen slingert, zoodat hierdoor op vele plaatsen overdekte gangen ontstaan, welke ons tegen de hitte der hooger stijgende zon een koel en aangenaam lommer verschaften. De groote weelderigheid van den plantengroei had ons, namelijk, geen anderen weg overgelaten, dan over de bedding dezer rivier, door welke wij, tot over de knieën het kille bergwater doorwadende, tegen den stroom moesten voortschrijden, en niet zelden veel te lijden hadden, van de scherpe stukken basaltsteen, waarmede onze moeilijke baan bezaaid was. De oevers bestaan grootendeels uit basalt, hetwelk hier en daar door het weder ontbonden is, terwijl men in de rivier zelve ook kalkspaat aantreft. Tegen den middag legerden wij ons op eenige platte brokken van zeer vasten basaltsteen, om onzen medegenomen voorraad van levensmiddelen te nuttigen, en verkwikten ons daarbij met eenige teugen uit den kristal-helderen stroom. Geheel buiten onze verwachting verklaarden ons de *Badoefs* hier, dat wij nog de helft van den weg naar de Heilige graven niet hadden afgelegd; dat deze weg nu eerst moeilijk begon te worden; en dat wij, te oordeelen naar de geringe vordering welke wij tot dus verre met alle inspanning van krachten gemaakt hadden, waarschijnlijk met het einde van den dag ons doel niet zouden kunnen bereiken; althans in geen geval naar *Tjiboam* zouden kunnen terugkeeren. Dit bewoog den *Giram Pohon Waktiri* eenige boden naar *Tjiboam* af te zenden, met last om te zorgen dat ons een nieuwe voorraad van levensmiddelen bezorgd wierd, hetwelk te noodzakelijker was, omdat de voorraad, waarmede wij ons voorzien hadden, naauwelijks toereikende geweest was, om bij het middagmaal onzen honger te bevredigen.

Inderdaad, de weg werd nu hoe langer hoe moeilijker;

geheele stapels van basaltsteenen, onder welke velen nog duidelijke sporen vertoonden van hunne vroegere hoekige zuilengedaante, en over welke de vloed zich schuimend een' weg baande, belemmerden niet zelden onzen voorttogt, terwijl zij de geheele breedte der rivier verstopten. Wij moesten alsdan tegen de hooge, glibberige steenklompen opklauteren, en vervolgens over eene brug van boomtakken over de diepe kloven sluipen, waarbij wij elk oogenblik gevaar liepen van bij het minste uitglijden van boven neder in de diepe rotsspleten te tuimelen.

Deze tooneelen, welke door de natuur met het zegel harer onbegrensde magtoefening bestempeld zijn, leverden een waarlijk verheven tafereel op. Hier ziet men, in den vollen nadruk van het woord, wat het plantenrijk magtig is voort te brengen, wanneer het geheel aan zich zelve is overgelaten. Overal ontmoet men sporen van het vernielend geweld der wateren, en niet zelden vertoonen zich duidelijke kenteekenen van eertijds plaats gehad hebbende aardbevingen en uitbarstingen, door welke de loop der rivier waarschijnlijk onderscheidene veranderingen ondergaan heeft. Duizelend slaat men het oog van den hoogen steilen oever naar den diepen afgrond, door welchen de stroom zich brullend en schuimend eenen moeilijken doortogt moet banen; nu en dan hangen steile basaltbrokken over de rivier heen, en dreigen bij het eerste aanslaan der golven in dezelve neder te storten; eene menigte aloude boomstammen liggen tusschen aldus nedergestorte rotsgevaarten bedolven, en de oevers dragen de duidelijkste kenteekenen, dat somwijlen de wateren dezer rivier tot eene ongeloofelijke hoogte moeten gerezen zijn. Aan alle kanten stroomt water te voorschijn. Het siepert overal door de steile met mos en varenkruid begroeide oevers, terwijl uit menigvuldige rotsspleten een aantal kleine beekjes zich in den *Tjoedjong* uitstorten. Eene dezer beken

gaf mij eene alleraangenaamste verrassing, daar dezelve onder boogsgewijs ineen gegroeid klimgewas onverwacht te voorschijn treedt, en alvorens zich met de rivier te vereenigen, eene menigte schitterende watervallen vormt, die in de gedaante van een amphitheater nederstortende, een waarlijk betooverend schouwspel opleveren.

Al verder en verder sleepten wij ons met de uiterste inspanning van krachten voorwaarts, nu eens tegen den klipachtigen oever aanklauerende, dan wederom tot aan de heupen door het water, de bedding der rivier betreffende, terwijl onze *Badoeis* ons met ligten tred vooruit snelden, en zich over de bezwaren verwonderden, waarmede zoowel onze *Sundasche* medgezellen, als voornamelijk wij Europeanen op dezen ons aftobbenden wandeltocht te kampen hadden. Intusschen werd onze toestand hoe langer hoe bedenkelijker. Terwijl wij zoo afgemat waren, dat wij nauwelijks meer op de beenen konden staan, barstte, tot overmaat van ongeluk, nog een verschrikkelijk onweder boven ons hoofd los, waardoor wij niet alleen doornat beplasregend, maar ook nog door zulk eene duisternis omringd werden, dat wij, op een geringen afstand, de voorwerpen niet meer konden onderscheiden. Wij waren voornemens hier of daar eene in eene rotsholte eene schuilplaats te zoeken, en daarin te vertoeven, totdat de regen zoude ophouden; doch onze geleiders vermaanden ons op de nadrukkelijkste wijze, ons toch vooral niet op te houden, omdat de rivier in zeer korten tijd hooger konde rijzen, en wij alsdan genoodzaakt zouden zijn, het zij onder den blooten hemel, of zelfs op de boomen ons nachtleger op te slaan, terwijl wij integendeel op een' afstand van anderhalve paal een *Pondok* op den hoogen oever zouden aantreffen. Nauwelijks hadden wij dit oord bereikt, hetwelk de plaats is, waar, aan de westzijde van de rivier, de toebereiding der offerhanden plaats heeft,

of er ontstond zulk eene ontzettende *Banjer* (aanzwelling der rivier), dat onze geleiders zelve ons betuigden zulks nog nimmer te voren beleefd te hebben. Gelijk brandende lava, die alles, wat haar in den weg komt, met onweerstaanbaar geweld omverre werpt en met zich voortsleurt, stroomden de schuimende wateren met onstuimig bruisen door de naauwe bergkloven, en binnen weinige oogenblikken waren de hooge steengevaarten waarover wij zoo even waren heen geklauterd, met de voortschietende golven bedekt. Met dof gedreun brulde de donder weerkaatsend van klip tot klip, en de akeligheid van dit schouwspel werd nog vermeerderd door het gedruisch der rotsklompen, die door den stroom met geweldige kracht werden medegesleept.

Nu achteden wij ons zeer gelukkig, dat wij aan de raadgevingen der goedhartige *Badoëis* het oor geleend hadden, want niet alleen bevonden wij ons thans op eene hoogte, welke het water niet zoo ligtelijk bereiken konde, maar wij waren nu ook veilig in eene ruime overdekte loods, welke door onze *Badoëis Talahaab* (dak van hamboes) genoemd werd, en waarin wij beschut waren tegen den regen, die echter hier en daar nog doorlekte, hetwelk in der haast door onze medgezellen verholpen werd. Nu werden er eenige vuren aangestoken om ons te droogen, en wij genoten het zoete der rust na doorgestane vermoeijenis. Omtrent twee uren na onze aankomst in de hut *Talahaab*, tegen vijf ure des namiddags, hield de regen een weinig op, en wij zonden alstoen eenige Javanen uit, om bladeren van de *Areca humilis* voor ons nachtleger te verzamelen. Op het groene tapijt van deze uitgespreide bladeren, leiden wij ons dicht aan het vuur neder, eensdeels om ons tegen de doordringende koude te beschutten, en andersdeels om, met behulp onzer tolken, een gesprek met onze *Badoëis* aan te knoopen. Hierbij ontbrak het dan ook niet aan stoffe tot lagchen, maar hoewel wij in eene vrolijke stemming

waren , en ons met een aangenaam onderhoud vermaakten , gevoelden wij niettemin dat dit alles den honger niet stillen konde , waardoor wij niet weinig geplaagd werden.

Niet zonder reden ging er derhalve een vreugdegeschreeuw op , toen omstreeks negen ure des avonds de *Giram Pohon WARTIH* weder bij ons kwam , en een pakje gekookte rijst benevens eene flesch wijn , welke onze achtergeblevene Javanen hem hadden medegegeven , aan onze voeten nederzette. Wat den wijn betreft , het was ons niet onaangenaam , dat de Korán aan een gedeelte van onze medgezellen het gebruik daarvan verboden had , want de *Badoeïs* willen buitendien niet gaarne dranken gebruiken , met welker eigenschappen zij niet naauwkeurig bekend zijn. Broederlijk deelden wij met hen onzen voorraad van rijst , en vermeden zorgvuldig hunne naauwgezetheid door het aanbieden van druivensap op de proef te stellen. Nadat wij ons een weinig verkwikt hadden , strekten wij ons op onze harde , vochtige legerstede uit , welke ons geen versterkenden slaap schonk , hetwelk daarenboven ook aan onze ligte kleeding , aan de koude van de nacht en aan het regenachtige weer was toe te schrijven.

Wij besloten dus zeer vroeg in den morgenstond naar de grafsteden op te breken , nadat wij , even als voorheen , op het dringend verzoek der *Badoeïs* alle wapentuig hadden afgelegd. Ook thans ging onze togt langzaam den stroom op ; de wateren waren bijna wederom tot hun gewone peil gezonken. Ik vond hier tusschen de basaltblokken ook groote stukken van eene groenachtige soort van Basalt porphyry ; ook Quartz met een weinig Pyriet (?) vermengd.

Aldus konden wij omtrent twee palen verre de bogten der rivier gevolgd hebben , toen onze *Badoeïs* halt maakten , en ons verzochten den oostelijksten oever te beklimmen. Wij hadden eindelijk de plaats onzer bestemming

bereikt, en hoopten nu, voor de geledene ongemakken en vermoeijenissen, door de beschouwing van eenige belangrijke overblijfselen der beeldende kunst beloond te zullen worden; dan, hoe droevig vonden wij ons in deze verwachting te leur gesteld!

Wij bemerkten in het digte donkere woud, in de verte eene lichte dunne plaats, welke aan den Zuidkant, waar de oever zich steeds hooger en hooger verhief, zonder eenige kunst, in de gedaante van verscheidene terrassen naar boven rees. Basaltblokken van verschillende gedaanten en grootte, lagen ginds en herwaarts over deze ophoogingen verstrooid. Sommige derzelve waren glad, stonden overeind, en waren ook wel door middel van kleinere steenen ondersteund. Dit waren nu de heilige gedenkteeken der voorouderlijke tijden. Alle deze steenen waren dik met mos begroeid, en ik durf niet stellig verzekeren, dat sommige derzelve niet eenige kenmerken van beeldhouwkunstige bewerking of van letterteeken droegen. Op diegenen, waarvan ik het mos wegruimde, waren daarvan geene sporen te ontdekken, en vermits de Badoëis deze soort van ontheiliging slechts ongaarne en met bekommerdheid aanzagen, mogt ik mijn onderzoek niet over alle de gedenkteeken uitstrekken; want zelfs dit mos is hun een heiligdom, omdat het de assche hunner vaderen bedekt, en zoo naauw met hunne grafsteden vereenigd is. In hunne eenvoudigheid schrijven zij daaraan groote geneesvermogens toe, weshalve dan ook onze Sundasche togtgenooten met gretigheid eene kleine hoeveelheid daarvan als een kostelijk geschenk aannamen, en dien schat zorgvuldig in hunne hoofddoeken bewaarden.

De wanden welke door de terrassen gevormd waren, worden *paggers* (omtuiningen) genoemd. Op den onderste is een steen opgericht, ter gadachtenis van SANGIJANG MORROGOL; op het tweede terras staan geheel vooraan de

Djaga pintoebatoe (bewakers der toegangen), en op de vlakke achter dezelve, stonden, zoo het mij toescheen zonder eenige volgorde, de grafsteenen van

Sangjjang Batara Goeroe,
 ——— *Tjiparaoij,*
 ——— *Padjarinjang,*
 ——— *Tjirojak,*
 ——— *Sajron,*
 ——— *Mandarooijo,*
 ——— *Kadoet,*
 ——— *Panumbahan,*
 ——— *Wjara anak,*
 ——— *Bantarijaga,*
 ——— *Panhadang,*
 ——— *Kassiek.*

Op het derde terras, en op de volgenden schijnt de plaatsing der steenen een weinig meer aanspraak op rangorde te kunnen maken. Hier, namelijk, vond ik in het midden een bijna acht voet hoogen steen opgericht, die omringd is door eene menigte op elkander gestapelde kleinere steenen. De *Badoeis* sidderden, toen wij denzelfden wilden naderen, en smeekten ons met angstige gebaarden, ons ten spoedigsten van deze grafsteden te verwijderen, alzoo hun eene dreigende stem zoo even daartoe had aangemaand. Deze betuiging maakte op onze *Sundasche* medgezellen zulk een' indruk, dat ook dezen voorwendden, zulk eene stem gehoord te hebben. Dit oord, dat op zich zelve reeds zoo somber en melancholisch was, kreeg door de angst van deze eenvoudige menschen inderdaad een akelig voorkomen; de kleinheid van den omtrek der grafsteden, vergeleken met de onmetelijke uitgestrektheid van het digte woud; de donkere schaduw der

I. M., 2e. TWAALFTAL. — No 3 en 4.

3

hoog overhangende boomen, in tegenstelling met den vriendelijken zonneshijl, die het dikke mos op de grafsteden betooverend verlichtte; de gedenkteekenen eener grijze oudheid zelve, en de heilige stilte van het oord, die enkel door het gekletter van de golven der rivier *Tjioedjong* werd afgebroken, — wat konde beter in staat zijn, om onze als door tooverkracht ontroerde zinnen nog in eene hoogere spanning te brengen, dan de stamelende uitroep der angstige *Badoeïs*, die ons door de sidderende *Sundas* werd vertolkt!

Op dit terras rustten de overblijfselen van

Sangjang Goenong Pedajang,
 ——— *Tjimorak,*
 ——— *Parahiang,*
 ——— *Kadoekoejang,*
 ——— *Sassaka Djoenkoelaag,*
 ——— *Panaïtang.*

Een zeer hooge boom, waarschijnlijk eene soort van vijgenboom, beschadwt deze grafsteden.

Het meest verhevene terras, van waar men alle de anderen overziet, heeft veel overeenkomst met de bovengemelden; alleenlijk vindt men daar, in stede van een enkelen hoogen steen, twee dergelijke op eenen hoop van kleine steenen opgerigte gedenkteekenen, waaraan eene schuinsohe rigting gegeven is, zoodat de toppen derzelve, naar den kant der lagere terrassen, als horens, eenige voeten vooruit steken. Dit gedenkteeken is toegewijd aan *Sangjang Goenong Kaijgangang.*

Tot geene geringe blijdschap der *Badoeïs*, keerden wij nu wederom naar de hut *Talahaab* terug; en namen aldaar het besluit om niet langs den *Tjioedjong* de terugreize aan te nemen, maar ons een' nieuwen weg, noord-

westwaarts over het gebergte, naar de door de Sunda bevoorde landstreek te banen, in weerwil van alle onw. righeden die daarmede verbonden mochten zijn.

Het plan van dezen gewaagden terugtogt was goenszins opbeurend! Vermoeid door de moeilijkheden van de reis, afgemat na eene slapeloos doorwaakte nacht, verstocken van alle levensmiddelen, moesten wij ons een' doortogt over ongebaande, dicht begroeide bergen maken, waarbij onze voeten gedurig diep in de losse vochtige plantaarde zonken, terwijl onze kleederen door struiken en doornen verschaurd, en wij op eene ohverdragelijke wijze door tallooze zwermen van scherpbijtende mieren gekweld werden. Te vergeefs zagen wij rondom ons naar eetbare vruchten om. De weinigen welke wij nu en dan vonden, smaakten walgelijk, zuur en wrang. Te vergeefs ook hoopten wij, door nu en dan wat uit te rusten, onze krachten te herstellen; wij gevoelden hierdoor onze vermoeidheid des te meer, en de honger dreef ons met haastige schreden voorwaarts.

Aldus waren wij, in de treurigste stemming, over de woeste bergketen *Pareang* getrokken, en kwamen nu in de dieper gelegene wouden van *Tjisaat*, aan de heldere wateren der *Tjibatolina* (welriekende rivier), waar ons wederom voetstappen van menschen verheugden. Nu genoten wij wederom een vrijer uitzigt over de omliggende landstreek, en ontdekten aan een' naburigen berg, waarvan groote kalkbrokken in den zonneschijn schitterden, eenige onder *Tjisaat* behorende woonhutten. Wij spoedden ons derwaarts, doch de arme bewoners konden ons ter verkwikking niets aanbieden dan eenige manden met komkommers, die wij raauw, met een weinig arenga-suiker verslonden. Tegen den avond braken wij weder op, lieten het dorp *Tjiberanie* achter ons, en overnachtten aan den kalkberg *Goenong Batoe* (steenberg), van waar

wij ons, den volgenden morgen, in eene noordwestelijke rigting over boschrijke heuvelen naar den *Pondok* aan de *Tjiawie* begaven, welken onze te *Tjiboam* achtergelatene bedienden voor ons verblijf hadden gereed gemaakt.

C. L. BLUME.

XLV.

TABLEAU van den uitslag van eenige verzendingen
van *ARAK*, eerste soort, naar HOLLAND,
in de jaren 1816 en 1817.

Courant, 23 Maart 1822.

Per het Engelsche schip *The Prince Regent*, kapitein
J. White, in de maand Junij 1816.

60 halve legg., à Sps. 55 pr. legg., Sps. 1650.—	
uitg. regt., à <i>f</i> 10 per legger . . . »	136.24
5 pCt. voor den kollekteur . . . »	13.42
praauwloon en andere onkosten . . . »	8.42

Sps. 1808.42

Per het Hollandsch fregatschip *de Cornelia*,
kapitein *F. Sipkes*, in de maand Octo-
ber 1816.

40 halve legg., à Sps. 55 per legg., Sps. 1100.—	
uitgaande regten . . . . . »	90.60
5 pCt. voor den kollekteur . . . »	4.36
praauwloon en andere onkosten . . . »	10.60

Sps. 1205.24

Per het Hollandsche schip *Aurora*, kapitein
C. Brandligt, in de maand Jan. 1817,
van *Soerabaya*.